

УДК 37.011.3-052:316.72:37.091.4Стельмахович
DOI:10.15330/esu.13.7-12

Тетяна Атрощенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет,
(м. Мукачеве, Україна)

Tetiana Atroshchenko,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),
Associate Professor, Mukachevo State University,
(Mukachevo Ukraine)
tatiyana41@j.ua

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАЦЬ М. Г. СТЕЛЬМАХОВИЧА

MULTICULTURAL UPBRINGING OF PERSONALITY BASED ON WORKS BY M. H. STELMAKHOVYCH

У статті розкрито проблему полікультурного виховання особистості з урахуванням основоположних ідей наукової спадщини М. Стельмаховича. Схарактеризовано поняття “полікультурне виховання”. Проаналізовано науковий погляд М.Стельмаховича щодо виховання особистості, міжетнічних стосунків, провідної ролі родини у формуванні високоморального толерантного громадянина, здатного цінувати культурні надбання як власного, так й інших народів. Розкрито поняття етнізації через концепцію М.Стельмаховича, в яке науковець вкладає поняття соціалізації особи на основі родинного, економічного, духовно-культурного життя й історичного досвіду свого народу, нації.

Ключові слова: народна педагогіка, особистість, полікультурне виховання, полікультурна освіта, полікультурний простір.

The primary task of the modern educational system is to educate a citizen capable of the revival, preservation and enhancement of the Motherland's well-being, traditions and values of domestic culture, tolerant interaction with the various cultural manifestations represented in the modern world at the level of the nation, ethnos, confessions, races, sexual, social and other differences. Time demands dictate the necessity of developing new scientific approaches to education of young people in the conditions of a multicultural space, the development of the culture of interethnic communication, the formation of interethnic tolerance, and so on.

The purpose of the article – the problem of polycultural upbringing of the person is solved taking into account the fundamental ideas of the scientific heritage of M. Stelmakhovich. The concept of “multicultural education” is described. The scientific view of M. Stelmakhovich concerning the education of the personality, interethnic relations, leading role of the family in the formation of a highly moral tolerant citizen, able to appreciate the cultural heritage of both his own and other peoples, is analyzed.

The concept of ethnization through the concept of M. Stelmakhovich, in which the scientist embeds the concept of socialization of the person on the basis of family, economic, spiritual and cultural life and historical experience of his people, the nation, is discovered.

In this context, the most important component of general education is the cultural component in the system of education of the personality, because culture, in particular, national culture is one of the foundations of the content of education, and the attraction to the spiritual values accumulated over the centuries plays an extraordinary role in the formation of the modern personality.

Key words: folk pedagogy, personality, multicultural upbringing, multicultural education, multicultural space.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням сучасної системи освіти є виховання громадянина, здатного до відродження, збереження і примноження добробуту Батьківщини, традицій та цінностей вітчизняної культури, толерантної взаємодії з представленими в сучасному світі різноманітними культурними проявами на рівні нації, етносу, конфесій, рас, статевих, соціальних та інших відмінностей. Вимоги часу диктують необхідність розробки нових наукових підходів до виховання молоді в умовах полікультурного простору, розвитку культури міжнаціонального спілкування, формування міжетнічної толерантності тощо.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Різні аспекти полікультурної освіти та виховання знаходимо у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як J.Banks, О.Грива, О.Гуренко, Г.Палаткіна, О.Джурицький, О.Дубасенюк, В.Євтух, Л.Залановська, І.Козубовська, І.Монолатій, В.Мухтерем, Л.Перетяга, Л.Супрунова, S.Nieto та ін. Проте залишається не дослідженою проблема полікультурного виховання у науковій спадщині М.Стельмаховича.

Мета статті – розкрити проблему полікультурного виховання особистості крізь призму праць М.Стельмаховича.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як стверджують В. Мичковська та Ю. Бец, полікультурне виховання є адекватною відповіддю педагогіки на такі явища сучасного світу, як процеси інтеграції та глобалізації більшості сфер життєдіяльності людини, зростання міжетнічної напруги та конфліктів, поширення деструктивної агресії в міжособистісних стосунках [4, с. 256].

Полікультурне виховання, на думку О. Джурицького, має знімати суперечності між системами й нормами виховання домінуючих націй, з одного боку, та етнічних меншостей – з іншого. Воно сприяє адаптації етнічних груп одна до одної за умови відмови етнічної більшості від культурно-освітньої монополії. Процес полікультурного виховання спрямований на формування соціально важливих якостей особистості, на створення і розширення кола її відносин у навколишньому світі – до оточуючого соціуму, до людей, до самої себе [2, с. 67].

Нам імпонує позиція Л. Супрунової, яка визначає полікультурне виховання як залучення до етнічної, загальнонаціональної та світової культур з метою духовного збагачення, а також розвиток планетарної свідомості і формування готовності та вміння жити в багатокультурному середовищі [10, с. 50].

Отже, полікультурне виховання забезпечує: засвоєння зразків і цінностей національної та світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних держав і народів; формування соціально-настановчих та ціннісно-орієнтованих схильностей особистості до інтеркультурної комунікації та обміну, розвиток толерантності відносно інших суспільств, народів, культур і соціальних груп; активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності.

Головне завдання сучасного виховання молодого покоління, на думку І. Квасниці, полягає не в бездумному прийнятті західних стандартів освіти, що часто передбачає руйнування українських освітніх стандартів національної школи та традицій української етнопедагогіки, а створення нової навчально-виховної системи (виходячи із психо-фізичних особливостей вікової педагогіки), яка передбачає: вивчення етногенетичної структури української нації; більш глибоку реалізацію виховного і розвивального потенціалу педагогічних ідей за рахунок оновлення освітніх стандартів і модернізації змісту початкової і загальної освіти в умовах полікультурного, поліконфесійного і поліетнічного соціального простору

України; адаптацію генетичної культурної спадщини і інтеграції української нації у світове та європейське співтовариство; усвідомлення своєї значимості і виховання у молоді гордості за своє національне коріння; втілення у життя, завдяки засобам масової інформації, навчально-методичного матеріалу, ідеології взаємної поваги народів України один до одного; виховання толерантності і терпимості в міжособистісних стосунках; виховання поваги до батьків, свого роду, любові та патріотизму до рідної землі; формування громадянської позиції дітей та молоді в умовах полікультурного середовища, формування національної психології приналежності до єдиної великої нації і її гідне представлення на карті світу [3].

Українська педагогічна наука має свою історію та безцінні надбання її корифеїв. Однією із центральних, непересічних вітчизняних наукових постатей є Мирослав Гнатович Стельмахович – вчитель, директор школи, декан, учений-академік, засновник народної педагогіки, автор чисельної, багатоаспектної та актуальної наукової спадщини. М.Стельмахович є автором більш як 300 наукових праць (монографії, навчальні посібники, брошури та статті) з актуальних проблем педагогіки, історії української педагогіки, етнопедагогіки, українознавства, проблем теорії і практики національно виховання, методики викладання української мови у школі, української родинної педагогіки, родинознавства (фамілістики).

Як стверджує І.Вовкобой – дослідниця наукового доробку М.Стельмаховича, гуцульщинознавство, етнопедагогіка, естетичне виховання, краєзнавство, козацька педагогіка, народна педагогіка, народне дитинознавство, народознавство, національне виховання, рідна мова, родинне виховання, українознавство, українська етнопедагогіка, українське шкільництво – все це дозволило педагогові досліджувати систему родинного виховання в гармонійному поєднанні з іншими галузями педагогіки [1].

У своєму творчому спадку М. Стельмахович залишив чимало відомостей з проблеми нашого дослідження, адже саме в ньому зосереджені першоджерела та провідні ідеї виховання особистості, які лежать в основі сучасного полікультурного виховання. Розглянемо їх детальніше.

Розробку проблем української етнопедагогіки започаткували праці М.Стельмаховича “Мудрість народної педагогіки” (1971 р.) та “Педагогіка життя” (1989 р.). У 80-х роках ХХ ст. в періодичних виданнях друкується низка його етнографічних праць “Хліб у народній педагогіці” (1981 р.), “Земля у народній педагогіці” (1983 р.), “Із джерел народної мудрості” (1984 р.) та ін., пройнятих турботою про необхідність відродження й розвитку національної освіти і виховання. Автор плідно працював над розробкою теорії та практики українського національного виховання, досліджував історію української народної педагогіки та історію української етнопедагогіки, ввів у науковий обіг поняття “українська народна педагогіка” та “українська етнопедагогіка” [5, с. 110].

Невичерпним джерелом народної педагогічної мудрості є праця М.Стельмаховича “Народна педагогіка” (1985 р.), яка була і залишається надзвичайно важливою для української науки [6]. Науковець аргументовано доводить, що коли втрачається ідейно-духовний, ціннісний зв’язок із народною педагогікою, яка є скарбницею вічно живих національних, гуманістичних цінностей, тоді наукова педагогіка вихолощується, бюрократизується й очинюється, втрачає свій виховний потенціал, відривається від життєдайного рідного ґрунту. В такому разі відбувається неминучий застій, регрес педагогічної науки, про що так яскраво свідчать попередні історичні етапи розвитку педагогіки на наших землях, коли ми не мали власної державності.

Традиційну родинну етнопедагогіку М. Стельмахович розглядав “як невичерпне джерело збагачення сучасної наукової теорії та практики сімейного виховання, без використання якого неможливо отримати повноцінні наукові знання про виховання дітей та підлітків в сім’ї”. Дослідник, розмірковуючи над тотожністю понять “етнопедагогіка” і “народна педагогіка”, дійшов до висновку, що вона “включає в себе емпіричні педагогічні знання та засоби без належності до конкретної етнічної спільноти, то етнопедагогіка пов’язана з конкретною етнічною спільнотою педагогічних традицій, які відбивають її національну самобутність” [9, с. 16].

Незважаючи на політичну позицію держави за радянських часів, Мирослав Гнатович безперервно пропагував ідеї української національної школи, традиції народної педагогіки, вчив поважати рідну мову, використовувати віковічну мудрість рідного народу. Після утворення незалежної української держави талант М.Стельмаховича розкрився та розквітнув з надзвичайною силою. Виходять друком книги: “Народне дитинознавство” (1991 р.), “Українське родинознавство” (1994 р.), “Українська родинна педагогіка” (1996 р.) і статті у періодичних виданнях: “Українська національна школа і народна педагогіка” (1992 р.), “Сім’я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст.” (1992 р.), “Педагогіка народна і наукова” (1992 р.), “Українське національне виховання” (1993 р.), “Виховний ідеал української народної педагогіки” (1993 р.), “Шануймо українського вчителя” (1995 р.), “Оберегаймо святе ім’я Матері” (1995 р.), “Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей” (1995 р.), “Безнаціональне виховання – позиція антиукраїнства” (1996 р.) та ін.

Серед усіх надбань людини найбільшу цінність має добре виховання, одержане в дитинстві та юності від батьків, у родинному колі. На думку академіка Стельмаховича, провідні завдання родинного виховання передбачають забезпечення реалізації: натуралізму; раціоналізму; гуманізму; евідемонізму; соціалізації та етнізації; духовності [8]. Усі вони є фундаментом сучасного полікультурного виховання, яке визначається провідною ідеєю – національне виступає як першочерговий засіб прилучення до світової культури.

Поняття етнізації М. Стельмахович розглядав як соціалізацію особи на основі родинного, економічного, духовно-культурного життя й історичного досвіду свого народу, нації. До основних засобів етнізації Мирослав Гнатович відносить рідну (материнську) мову, національну, родинно-побутову та громадську культуру, посилену участь у трудовій діяльності, зокрема у сфері народних ремесел і промислів, національні звичаї, традиції, свята, обряди, символи. Фундамент етнізації закладається в сім’ї. Дитина з’являється на світ і робить перші кроки через спілкування з людьми, передусім з батьками, рідними, спочатку засобами дитячої, а згодом материнської мови. З ростом дитини коло її спілкування та трудових обов’язків поступово розширюється – з ровесниками і старшими у дворі чи дитячому садку переважно через дитячі ігри та забави, участь у посильній праці. Наступна фаза етнізації, що пов’язана з оволодінням основами знань і суспільним досвідом, набуттям професії все більше виходить за межі сім’ї, однак користується її підтримкою. Тому завдання родинного виховання полягає в тому, щоб всебічно сприяти етнізації дітей і підлітків, забезпечуючи надійність її фундаменту. Це означає, що батьки в українській родині повинні подбати, аби в дітей сформувати національну свідомість, оскільки етнізація є національною цивілізацією та освітою. Вірність дітей заповітам, звичаям і традиціям батьків – провідне кредо родинного виховання, основний закон сімейного життя [8, с. 166].

Актуальною сьогодні є позиція академіка щодо міжетнічних стосунків: українська етнопедагогіка розвивалася не за межами загальнолюдської педагогічної культури, не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з надбаннями виховної практики інших народів. Для неї принципово важливе значення мали міжслов'янські європейські зв'язки і контакти з іншими народами. Цим наочно засвідчується наявність в етнопедагогіці як національного, так і інтернаціонального, що можуть існувати неспотвореними тільки у єдності. Не може бути справжнього інтернаціоналізму там, де нехтують національними правами народів [7, с. 72].

М.Стельмахович стверджує, що факт притаманності українцям власних національних особливостей, національного характеру, національної та людської гідності “аж ніяк не відмежовує українця від інших народів, а націлює на міжнародну співдружність, спрямовує в загальнолюдське лоно”, адже “той, хто любить свій народ, як правило, з повагою ставиться до інших народів; той, хто знає й шанує свою національну мову й культуру, як правило, прагне оволодівати й іноземними мовами, досягнути загальнолюдські культурні здобутки. Через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна по-справжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями”. Науковець наголошує на тому, що міжнаціональне зближення має відбуватися на ґрунті розвитку народних національних культур. Тільки за таких обставин “український народ увіллється у міжнародну інтеграцію як рівний серед рівних, як гідний серед гідних” [8, с. 164]. Вважаємо безцінною думку академіка про те, що “відчуження людини від національної культури нівелює її, робить безликою. Людина знеособлена, позбавлена власної індивідуальності, нездатна створювати духовні цінності. Безродний гомункулус – ворог будь-якого народу” [7, с. 46–47].

Висновки. Одним із провідних пріоритетів виховання особистості є звернення до витоків власної історії, культури, мови, звичаїв, традицій, релігійних уподобань. У цьому контексті найважливішою складовою загальної освіти стає культурний компонент у системі виховання особистості, адже саме культура, зокрема національна, вважається однією із основ змісту освіти, а прилучення до духовних цінностей, накопичених століттями грає надзвичайну роль у формуванні сучасної особистості. Цілком логічним з цих позицій є виховання полікультурної особистості на основі провідних ідей Мирослава Гнатовича Стельмаховича, науково-педагогічна діяльність якого була зосереджена на проблемах українського народного виховання, родинної педагогіки та етнопедагогіки.

Література

1. Вовкобой І. М. Реалізація ідей М. Г. Стельмаховича про родинне виховання у сучасній педагогіці: автореф. дис. ... канд. пед. наук / І.М.Вовкобой. – Ялта, 2010. – 20 с.
2. Джури́нский А.Н. Зарубежная школа: современное состояние и тенденции развития / А.Н. Джури́нский. – М.: Владос, 1993. – 356 с.
3. Квасни́ця І. Ю. Педагогічні ідеї полікультурного виховання [Ел.ресурс] / І. Ю. Квасни́ця // Спадщина України: Західно-Українська Асоціація. – Режим доступу: <http://www.spadshina.com/ua/>
4. Мичковська Р. В. Поняття “полікультура” та “полікультурне виховання” у сучасних наукових дослідженнях / Р. В. Мичковська, Ю. І. Бе́ц // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 39 (3). – с. 255-258 [Ел. ресурс]: Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(3\)_42/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(3)_42/)
5. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина ХІХ- ХХ століття): монографія / В. Л. Федяєва. – Херсон: РІПО, 2010. – 348 с.
6. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.

7. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
8. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: Навч.-метод, посіб. /М. Г. Стельмахович. – К., 1996. – 288 с.
9. Стельмахович М. І. Традиції і тенденції розвитку сімейної етнопедагогіки українського народу: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01 /М.І.Стельмахович. – Київ, 1989. – 48 с.
10. Супрунова Л.Л. Полікультурне образование: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / Л.Л.Супрунова, Ю.С.Свиридченко; под ред. Л. Л. Супруновой. – М.: Издательский центр “Академия”, 2013. – 240 с.

References

1. Vovkoboі I. M. Realizatsiia idei M. H. Stelmakhovycha pro rodynne vykhovannia u suchasniі pedahohitsi: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk/ I.M.Vovkoboі. – Yalta, 2010. – 20 s.
2. Dzhurinskij A.N. Zarubezhnaya shkola: sovremennoe sostoyanie i tendencii razvitiya /A.N. Dzhurinskij. – M.: Vladoѕ, 1993. – 356 s.
3. Kvasnytsia I. Yu. Pedahohichni idei polikulturnoho vykhovannia [El.resurs] / I. Yu. Kvasnytsia // Spadshchyna Ukrainy: Zakhidno-Ukrainska Asotsiatsiia. – Rezhym dostupu: <http://www.spadshina.com/ua/>
4. Mychkovska R. V. Poniattia “polikultura” ta “polikulture vykhovannia” u suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh / R. V. Mychkovska, Yu. I. Bets // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psyholohiia. – 2013. – Vyp. 39 (3). – s. 255-258 [El. resurs]: Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(3\)_42/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(3)_42/)
5. Simeine vykhovannia v istorychnii retrospektyvi (druga polovyna KhIKh- KhKh stolittia): monohrafiia / V. L. Fediaieva. – Kherson: RIPO, 2010. – 348 s.
6. Stelmakhovych M. H. Narodna pedahohika / M.H. Stelmakhovych. – K.: Radianska shkola, 1985. – 312 s.
7. Stelmakhovych M. H. Ukrainska narodna pedahohika / M.H.Stelmakhovych. – K.: IZMN, 1997. – 232 s.
8. Stelmakhovych M. H. Ukrainska rodynna pedahohika: Navch.-metod, posib. /M. H. Stelmakhovych. – K., 1996. – 288 s.
9. Stel'mahovich M. I. Tradicii i tendencii razvitiya semejnoi ehtnopedagogiki ukrainskogo naroda: avtoref. dis. ... dokt. ped. nauk: spec. 13.00.01 /M.I.Stel'mahovich. – Kiev, 1989. – 48 s.
10. Suprunova L.L. Polikul'turnoe obrazovanie: uchebnik dlya stud. uchrezhdenij vyssh. prof. obrazovaniya / L.L.Suprunova, YU.S.Sviridchenko; pod red. L. L. Suprunovoj. – M.: Izdatel'skij centr “Akademiya”, 2013. – 240 s.

Одержано статтю: 9.08.2018
Прийнято до друку: 24.08.2018

УДК: 373.3(477) – 048.35
DOI: 10.15330/esu.13.12-20

Неллі Лисенко,

доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ
“Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника” (м. Івано-Франківськ, Україна)

Nelly Lysenko,

Doctor of pedagogic sciences, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian national university
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

doshkilnaosvita@i.ua

ПРИНЦИП НАСТУПНОСТІ У РУСЛІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN THE MODERNIZATION OF PRIMARY EDUCATION: THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Наступність розглядається як закономірність психофізичного розвитку; як умова безперервної освіти; як принцип навчання і виховання. Вступ до школи вимагає